

Ekonomikas teorija kā zinātne

Zinātniskais izziņas process ir ļoti plaša cilvēka darbības sfēra, un tāpēc tas parasti reducējas atsevišķu zinātņu ietvaros, kuras nodarbojas katra ar savu izziņas objektu, kas atrodas tās zinātnisko interešu lokā. Tādējādi izziņas procesā veidojas teorijas, kas mēģina dot loģisku un empīriski pārbaudītu kādas parādību sfēras zinātnisku skaidrojumu.

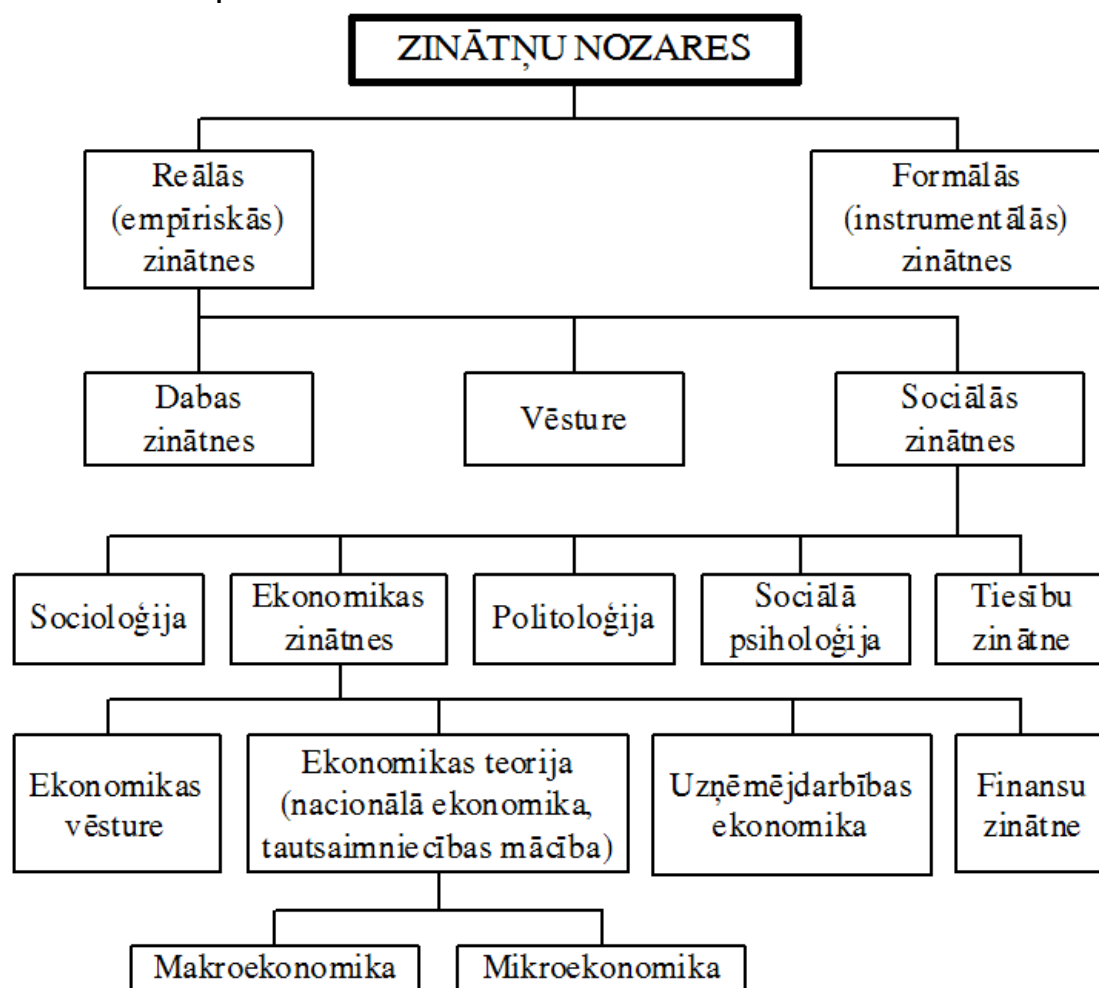
Lai varētu parādīt tās vai citas zinātņu nozares vietu izziņas procesā, to saistību ar pārējām zinātnēm, nozares tiek klasificētas (1.1.1. attēls).

Reālās (empīriskās) zinātnes (dabas, sociālās u.c.) gūst atziņas no pieredzes par realitāti. Formālās zinātnes (loģika, matemātika, statistika u.c.) sagatavo domāšanas formas un darbības likumus (instrumentālās zinātnes), kurus reālās zinātnes izmanto kā instrumentus izziņas procesa pētišanā.

Ekonomikas zinātnes kopā ar socioloģiju, sociālo ētiku, sociālo psiholoģiju, tiesību zinātņi pieder pie sociālajām zinātnēm (pētījumu objekts: sociālā realitāte), kuras savukārt iekļaujas reālajās zinātnēs. Tādējādi arī ekonomikas teorija (nacionālā ekonomika, tautsaimniecības mācība) ir pieskaitāma reālajām zinātnēm.

Jēdziens *tautsaimniecība* ir jāsaprot gan šaurākā, gan plašākā nozīmē. Šaurākā nozīmē tautsaimniecība ir ar regulāras maiņas palīdzību savstarpēji vienotu, atsevišķu saimniecisku vienību savstarpējā iedarbība vienas valstiski organizētas tautas ietvaros (nacionālā ekonomika). Plašākā nozīmē tautsaimniecību saprot kā saimnieciskās darbības sakarības nevis valsts ietvaros, bet visas pasaules mērogā (pasaules ekonomika). Šajā grāmatā tautsaimniecība ir pētīta tās šaurākajā nozīmē. Tautsaimniecības mācības pētniecības objekts ir saimniecisku subjektu savstarpējā iedarbība. Šī mācība sadalās mikroekonomikā un makroekonomikā,

kas savā starpā ir cieši saistītas.

1.1.1. attēls. **Zinātņu nozaru klasifikācija**

Mikroekonomika pēta atsevišķu saimniecisku subjektu – mājsaimniecību (patērētāju) un uzņēmumu – saimnieciskās norises, kā arī šo saimniecisko subjektu norišu savstarpējo iedarbību un to darbības koordināciju tirgū. Tā kā gandrīz katrs saimnieciskais subjekts darbojas un aktīvi piedalās vairākos tirgos, tā kopējās saimnieciskās aktivitātes izpaužas makroekonomikas tirgos, kuros atspoguļojas saimniecisko vienību caurmēra izturēšanās. *Makroekonomikas* interešu loks ietver kopējo tautsaimniecības, attīstības likumsakarību noteikšanu. Tā pēta ekonomikas funkcionēšanu kopumā. Makroekonomikā atšķirībā no mikroekonomikas papildus tiek lietoti tādi apkopojošie rādītāji kā nacionālais ienākums, nacionālais kopprodukts, kopējais cenu līmenis, nodarbinātības līmenis u.c. agrēģētie rādītāji.

Pastāv atšķirība starp mikroekonomiku un uzņēmējdarbības ekonomiku. Mikroekonomikā, kā jau minēts, tiek skatīta mājsaimniecību un uzņēmumu, t.i., tirgus abu pušu dalībnieku (tirgus partneru) saimnieciskā darbība un savstarpējā mijiedarbība. Uzņēmējdarbības ekonomika galvenokārt skata uzņēmumu saimniecisko darbību. Patēriņa teoriju tā aplūko tikai no uzņēmuma aspekta un interesēm.

Mikroekonomikā dažādu likumsakarību pētīšana un izklāsts tiek veikts ar modeļu palīdzību. *Modelis* ir īstenības vienkāršots atspoguļojums. Tas tiek izraudzīts tā, lai to varētu vispārināt uz pētāmo procesu kopumā. Modelim ir vairākas sastāvdaļas.

Pirmā ir jautājumu *nostādne*. Ar to tiek formulēts modelī noskaidrojamo jautājumu loks, kā arī ierobežojumi. Svarīgākais tiek nodalīts no mazsvarīgākā.

Otrā sastāvdaļa ir *informācija*. Tā sastāv, pirmkārt, no pieņēmumiem, otrkārt no faktiem un definīcijām. Ar *pieņēmumiem* saprot hipotēzes par modelī apskatāmo saimniecisko vienību mērķa nostādni un to izturēšanos. Tiem ir jābūt tādiem, lai modelī apskatāmie procesi nebūtu attālināti no reālās īstenības. Pieņēmumi var būt strīdīgi, jo tiek pieņemti subjektīvi. *Fakti* vai vispāratzītas *definīcijas* parasti nav apstrīdamas. Piemēram, peļņa ir vienlīdzīga ieņēmumu un izmaksu starpībai.

Trešā modeļa sastāvdaļa ir *rezultāts* vai *atrisinājums*. Tā var būt dota teorēmas veidā, ja apskatāmā likumsakarība ir pietiekami vienkārša. Taču ne katrs modelis var dot atrisinājumu teorēmas veidā, tādēļ vispārīgi tiek runāts par modeļa atrisinājumu.

Modelī dažādu likumsakarību analīze vai to izklāsta veids var būt dažāds.

Saimniecisko vienību izturēšanās dažādos tirgos un savstarpējā iedarbība ir atkarīga no daudziem faktoriem. Arī saimniecisko vienību un preču skaits preču un pakalpojumu tirgū ir ļoti liels. Sarežģīti vienlaikus pētīt, kā šie faktori ietekmē saimnieciskā lēmuma pieņemšanu un saimniecisko vienību savstarpējo mijiedarbību, t.i., veikt *totālo analīzi*. Tāpēc mikroekonomikā, skatot un skaidrojot kādu atsevišķu saimniekošanas procesu vai to savstarpējo mijiedarbību, tie bieži tiek aplūkoti abstrakti un vienkāršoti. Tiek lietota *parciālā analīze*. Tas nozīmē, ka, *pētot kādu likumsakarību, visi ietekmējošie*

lielumi, izņemot pētāmos, tiek uzskatīti par nemainīgiem (konstantiem), t.i., tiek ievērots ceteris paribusnoteikums.

Totālo analīzi vairāk lieto makroekonomikas procesu pētīšanā.